

บทที่ 12 การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

การเลี้ยงไก่สำหรับเกษตรกรรายย่อยมักเลี้ยงเป็นอาชีพเสริม ดังนั้น เกษตรกรรายย่อยจึงมีการเลี้ยงไก่ในระบบการเลี้ยงแบบปล่อยให้ไก่หากินตามธรรมชาติ (Free range) ในสวนผลไม้ สวนลำไยหรือที่ว่างหลังบ้าน เป็นต้น การเลี้ยงแบบปล่อยนี้จะทำให้ไก่ได้แสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ เช่น การคลุกฝุ่น การใช้ขน การจิกกินใบพืชและแมลง ทำให้ไก่มีสุขภาพดี มีความสุข เรียกว่า **ไก่อารมณ์ดี** (Happy chick) การให้อาหารเสริมส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นหรือเศษเหลือทางการเกษตร เช่น ต้นกล้วยหมัก มันสำปะหลังหมัก ข้าวโพด ปลายข้าว รำละเอียด ฯลฯ ซึ่งอาจจะทำให้ไก่โตช้าไปบ้าง แต่ไก่มีสุขภาพดี แข็งแรง มีภูมิต้านทานโรค โดยไม่จำเป็นต้องใช้ยาปฏิชีวนะ เนื้อไก่ที่ได้จึงมีคุณภาพดีและมีคุณค่าทางอาหารที่แตกต่างไปจากไก่ที่เลี้ยงแบบขังคอกตลอดเวลา

การเลี้ยงไก่พื้นเมืองสำหรับเกษตรกรสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการเลี้ยงได้แก่

1. **เลี้ยงเป็นงานอดิเรก** โดยใช้พื้นที่ว่างเปล่าบริเวณบ้านหรือไร่นาให้เป็นประโยชน์ วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่เมื่อต้องการเงินสดมาใช้ก็จับไก่ไปขาย ถือเป็นกระปุกออมสิน การเลี้ยงนิยมเลี้ยงแบบปล่อยอิสระให้หาอาหารกินเองตามธรรมชาติอาหารที่ให้อาจอาหารเสริมบ้างในช่วงเช้าและเย็นซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเศษเหลือจากครัวเรือนหรือผลพลอยได้จากการเกษตร เช่น รำ ปลายข้าว ฯลฯ การฟักไข่และการเลี้ยงลูกไก่มักจะให้แม่ไก่ฟักและเลี้ยงลูกเอง

2. **การเลี้ยงเป็นอาชีพ** การเลี้ยงแบบนี้เกษตรกรจะต้องเลี้ยงไก่คราวละมาก ๆ และเลี้ยงภายในโรงเรือน มีการให้ไก่กินอาหารและน้ำอย่างเต็มที่ ซึ่งจะใช้เวลาในการจับขายสั้นกว่าการเลี้ยงแบบปล่อยอิสระแหล่งที่มาของลูกไก่จะได้จากฟาร์มพ่อแม่พันธุ์ที่เลี้ยงเพื่อผลิตลูกไก่โดยเฉพาะ

โรงเรือนสำหรับไก่พื้นเมือง

โรงเรือนสำหรับเลี้ยงไก่พื้นเมืองนั้นไม่มีรูปแบบที่ตายตัวแน่นอน โรงเรือนอาจจะเป็นเพิงแหงน เพิงแหงนกลาย แบบหน้าจั่ว และอื่น ๆ ก็ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบและวัตถุประสงค์ของการเลี้ยง วัสดุอุปกรณ์ ต้นทุน อย่างไรก็ตาม โรงเรือนเลี้ยงไก่พื้นเมืองที่ดีนั้นควรมีลักษณะ ดังนี้

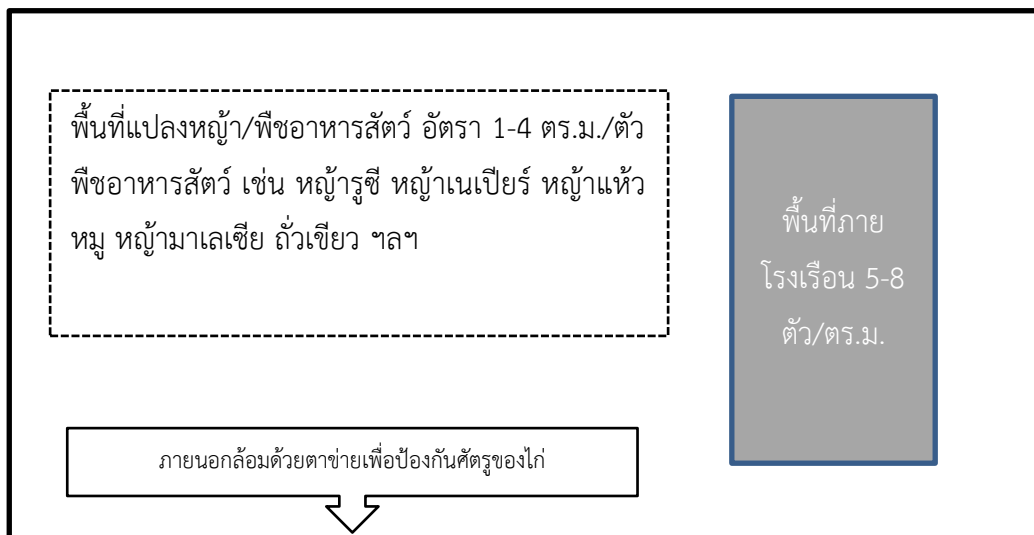
1. สามารถป้องกันแดด กันลมและกันฝนได้ดี
2. ภายในโรงเรือนควรโปร่ง ไม่อับทึบ ไม่ชื้น และมีการระบายอากาศดี แต่ไม่ถึงกับมีลมโกรก
3. ควรสร้างโรงเรือนแบบประหยัด ใช้วัสดุสิ่งก่อสร้างที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น รักษาความสะอาดง่าย สามารถพ่นน้ำยาฆ่าเชื้อโรคและยากำจัดปรสิตภายนอกได้ง่ายและทั่วถึง
4. ป้องกันศัตรูต่าง ๆ ได้ดี เช่น สุนัข แมว นกและหนู ฯลฯ
5. ห่างจากที่พักอาศัยพอสมควร

6. จะต้องออกแบบก่อสร้างให้สะดวกต่อการเข้าปฏิบัติงาน

อุปกรณ์ที่จำเป็น ได้แก่

1. **อุปกรณ์ให้อาหาร** เพื่อป้องกันไม่ให้อาหารหกหล่นและปลอดภัยจากเชื้อโรคต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นดิน อาจทำจากวัสดุในท้องถิ่นที่ทำได้ง่าย ทนทานและรักษาความสะอาดได้ง่าย เช่น ไม้ไผ่ผ่าซีก ยางรถยนต์ผ่าซีก หรือใช้ถังอาหารไก่แบบแขวนถังแขวน จะต้องจัดเตรียมไว้ให้เพียงพอกับจำนวนไก่ที่เลี้ยงเพราะตามธรรมชาติแล้วไก่พื้นเมืองจะกินอาหารพร้อม ๆ กัน
2. **อุปกรณ์ให้น้ำ** ควรจัดหาน้ำให้ไก่ได้มีน้ำกินตลอดเวลา อุปกรณ์ให้น้ำอาจใช้ไม้ไผ่ผ่าซีก ถ้วย จาน อ่างดินหรือกระปุกน้ำพลาสติกก็ได้
3. **คอนนอน** ตามธรรมชาติไก่พื้นเมืองจะไม่นอนบนพื้นดิน แต่ชอบนอนบนกิ่งไม้ บนต้นไม้หรือคอนไม้ ดังนั้น ควรจัดให้มีคอนนอนไว้มุมใดมุมหนึ่งเพื่อให้ไก่ใช้เป็นที่นอนในเวลากลางคืน
4. **รังไข่** ปกติไก่พื้นเมืองจะเริ่มไข่เมื่ออายุประมาณ 6-8 เดือน ดังนั้นผู้เลี้ยงจะต้องจัดหารังไข่ไว้ให้ไก่ ก่อนที่ไก่จะเริ่มวางไข่ ถ้าหากต้องการให้แม่ไก่ฟักไข่เองจะต้องจัดหารังให้มีจำนวนครบตามจำนวนหรือมากกว่าแม่ไก่ที่เลี้ยงเพื่อให้แม่ไก่เลือกรังที่เหมาะสม มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาแม่ไก่แย่งรังไข่กัน

ตัวอย่างการจัดการโรงเรือนสำหรับการเลี้ยงไก่พื้นเมืองแบบปล่อย



การผสมพันธุ์และการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ลักษณะพ่อพันธุ์ที่ดี ต้องมีรูปร่างสมบูรณ์ แข็งแรง มีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 2.5 กก. ขึ้นไป มีอายุตั้งแต่ 9 เดือนขึ้นไปแต่ไม่ควรเกิน 3 ปี

ลักษณะแม่พันธุ์ที่ดี ต้องมีรูปร่างสมบูรณ์ แข็งแรง ไซดก มีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 1.5 กก. ขึ้นไป มีอายุตั้งแต่ 7 เดือนขึ้นไปแต่ไม่ควรเกิน 3 ปี และจะต้องมีความสามารถเฉพาะตัว ดังต่อไปนี้

1. ให้ไข่อย่างน้อยปีละไม่น้อยกว่า 4 ครอก
2. ให้ไข่อย่างน้อยครอกละไม่น้อยกว่า 12 ฟอง
4. เลี้ยงลูกเก่ง ไม่มีนิสัยดุร้ายและไม่จิกตีลูกของแม่ไก่ตัวอื่น

สัดส่วนตัวผู้ต่อตัวเมีย การเลี้ยงแบบปล่อยนั้นจะต้องใช้ไก่ตัวผู้คุมฝูงในอัตราส่วนตัวผู้ 1 ตัวต่อไก่ตัวเมีย 5-8 ตัว ถ้ามีไก่ตัวผู้ในอัตราส่วนที่มากกว่านี้อาจจะทำให้ไก่ตัวเมียไม่ได้รับการผสมพันธุ์ได้ เนื่องจากมีการแก่งแย่งไก่ตัวเมีย

รังไข่ ผู้เลี้ยงจะต้องจัดหารังไข่ไว้ให้ไก่ก่อนที่ไก่จะเริ่มวางไข่ ถ้าหากต้องการให้แม่ไก่ฟักไข่เองจะต้องจัดหารังให้มีจำนวนครบตามจำนวนหรือมากกว่าแม่ไก่ที่เลี้ยงเพื่อให้แม่ไก่เลือกรังที่เหมาะสม มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาแม่ไก่แย่งรังไข่กัน

- **วัสดุทำรัง** มักจะนำมาดัดแปลงจาก ก่อ่งกระดาษ ขงหรือตะกร้า ที่มีขนาดเหมาะสมกับตัวไก่

- **ตำแหน่งที่ตั้งของรังไข่** ควรอยู่ในที่มืดซิด ไม่ร้อน ไม่อับชื้น ไม่มีคนเดินผ่านไป ไม่สว่างจนเกินไป และไม่มีสิ่งรบกวน นอกจากนี้ จะต้องไม่วางรังไข่ไว้ในบริเวณที่ไก่ตัวอื่นใช้เป็นที่นั่งนอน เนื่องจากจะถูกไก่ตัวอื่นมารบกวนในขณะที่แม่ไก่กำลังฟักไข่ได้ เมื่อฟักไข่ออกแล้วจะต้องเปลี่ยนวัสดุรองและนำไข่เก่าออกไปทิ้งหรือเผาไฟเพื่อทำลายแมลง เหาและไร จากนั้นทำความสะอาดรังไข่เพื่อเตรียมไว้สำหรับให้แม่ไก่วางไข่ต่อไป

การส่องไข่

การส่องไข่ฟักว่าไข่ฟองนั้นมีเชื้อหรือไม่สามารถทำได้ง่ายโดยใช้ไฟฉาย เพื่อคัดไข่ฟักที่ไม่มีเชื้อออกไป จะช่วยให้แม่ไก่สามารถฟักไข่ที่มีเชื้อได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การส่องไข่ฟักสามารถทำได้ที่อายุ 7, 14 และ 18 วัน ถ้าไข่มีเชื้อ

- อายุฟัก 7 วัน จะพบเห็นเส้นเลือดเป็นร่างแห
- อายุฟัก 14 วัน จะเห็นบางส่วนทึบและเห็นเส้นเลือดบางส่วน
- อายุฟัก 18 วัน ฟองไข่ส่วนใหญ่จะทึบแสง อาจมองเห็นตัวอ่อนลูกไก่เคลื่อนที่บ้าง
- ไข่ฟักที่ไม่มีเชื้อจะเห็นเป็นลักษณะโปร่งแสง
- ไข่เชื้อตายจะปรากฏเป็นจุดสีดำภายในฟองไข่ให้เห็น

การเลี้ยงดูลูกไก่

การเลี้ยงและการดูแลลูกไก่พื้นเมือง แบ่งออกได้ 2 วิธี ได้แก่

1. การให้แม่ไก่เลี้ยงลูกเอง

เมื่อลูกไก่ออกจากไข่หมดแล้วให้ย้ายแม่ไก่และลูกไก่ออกมาขังในสุมหรือในกรง เพื่อให้แม่ไก่ได้ทำหน้าที่กกให้ความอบอุ่นกับแก๊ลูกไก่โดยไม่จำเป็นต้องใช้ไฟกก จัดให้ไก่ได้กินอาหารและน้ำเต็มที่จะช่วยให้ลูกไก่แข็งแรง ลดอัตราการตายและทำให้แม่ไก่ฟื้นตัวได้เร็วขึ้น เมื่อลูกไก่แข็งแรงดีแล้ว (อายุ 1-2 สัปดาห์) จึงเปิดสุมหรือกรงให้ลูกไก่ออกไปหากินกับแม่ไก่ได้ ปล่อยให้แม่ไก่เลี้ยงลูกต่อไปอีกประมาณ 2 สัปดาห์ จึงแยกลูกไก่ออกจากแม่ไก่ นำไปเลี้ยงในกรงหรือเลี้ยงแยกเลี้ยงต่างหากเพื่อให้แม่ไก่ได้พักตัวและเตรียมตัวสำหรับการให้ไข่ในรุ่นต่อไป

ลูกไก่ที่แยกออกจากแม่ไก่ใหม่ ๆ ยังหาอาหารไม่เก่งและยังป้องกันตัวเองไม่ได้ ผู้เลี้ยงจึงต้องดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้ลูกไก่แข็งแรงและเมื่ออายุได้ 1.5-2 เดือนจึงปล่อยให้เลี้ยงตามธรรมชาติในระยะนี้เป็นระยะที่ลูกไก่จะมีอัตราการตายมากที่สุด เนื่องจากลูกไก่จะต้องมีการปรับตัวหลายอย่าง โดยเฉพาะเรื่องการหาอาหารกินเอง ดังนั้น ผู้เลี้ยงจึงต้องเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดในเรื่องการให้อาหาร น้ำและการป้องกันโรค เป็นต้น

2. การเลี้ยงดูลูกไก่แทนแม่

ลูกไก่แรกเกิดจะไม่สามารถรักษาอุณหภูมิร่างกายให้อบอุ่นได้และยังหาอาหารกินเองไม่เก่ง ดังนั้นหลังจากที่ลูกไก่ฟักออกมาจะต้องนำไปเลี้ยงในกรงกกที่ให้ความอบอุ่น จัดให้มีน้ำและอาหารกินอย่างเต็มที่เพื่อให้ลูกไก่แข็งแรงและเจริญเติบโตปกติจะใช้เวลาประมาณ 3-4 สัปดาห์ขึ้นกับฤดูกาลและสภาพอากาศ อุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับการกกโดยจะเริ่มต้นที่ 35 °ซ (95 °ฟ) จากนั้นจะลดอุณหภูมิกลงมาทุกสัปดาห์ ๑ ละประมาณ 3 °ซ (ประมาณ 5 °ฟ) จนกระทั่งอยู่ที่อุณหภูมิอากาศปกติ อย่างไรก็ตาม อุณหภูมิที่แนะนำนี้เป็นเพียงแนวทางปฏิบัติเท่านั้น ผู้เลี้ยงจะต้องสังเกตพฤติกรรมของลูกไก่ควบคู่ไปด้วย เช่น ถ้าหากอุณหภูมิต่ำเกินไปลูกไก่จะนอนสมูรวมกัน ถ้าลูกไก่พยายามหนีห่างจากเครื่องกกแสดงว่าอุณหภูมิสูงเกินไป เป็นต้น

อาหารสำหรับการเลี้ยงไก่แบบปล่อยอิสระ

การเลี้ยงไก่พื้นเมืองโดยทั่วไปเกษตรกรมักจะปล่อยให้ไก่หากินเองตามธรรมชาติและอาจจะให้อาหารเพิ่มเติมบ้างในช่วงเช้าหรือเย็น อาหารที่ให้ส่วนใหญ่เป็นข้าวเปลือก ปลายข้าวหรืออาจจะเป็นเศษอาหารจากครัวเรือน ทำให้ไก่มักจะประสบปัญหาการขาดสารอาหารและเจริญเติบโตช้า การจัดการอาหารที่เหมาะสมจะช่วยให้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ช่วยให้ไก่มีอัตราการเจริญเติบโตดีขึ้น อัตราการตายลดลง ฯลฯ

โภชนาที่สำคัญ

1. โปรตีน เพื่อนำไปสร้างกล้ามเนื้อ ขน เลือดและภูมิคุ้มกัน วัตถุประสงค์จากพืชได้แก่ กากถั่วเหลือง ใบกระถิน ฯลฯ วัตถุประสงค์จากสัตว์ได้แก่ ปลาป่น หอยเชอรี่ ไล่เดือน หนอน แมลง ฯลฯ

2. แปะก๊วย เพื่อนำไปสร้างพลังงานในร่างกายสำหรับการเคลื่อนไหวของร่างกาย เดิน วิ่งหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน วัตถุประสงค์ได้จากพืชเป็นส่วนใหญ่ เช่น ปลายข้าว ข้าวโพด ข้าวเปลือก มันสำปะหลัง เป็นต้น

การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

3. **ไขมัน** เพื่อนำไปสร้างความอบอุ่นให้แก่ร่างกาย วัตถุประสงค์จากพืชได้แก่ น้ำมันจากถั่ว มะพร้าวหรือกากมะพร้าว วัตถุประสงค์จากสัตว์ได้แก่ น้ำมันหมู ไชสัตว์ เป็นต้น

4. **แร่ธาตุ** จำเป็นสำหรับการสร้างกระดูก เป็นส่วนประกอบของเลือดและเปลือกไข่ วัตถุประสงค์ได้แก่ เหล็กหอยปูน กระดูกป่น หินเกล็ด หินฝุ่น และโดแคลเซียมฟอสเฟส เป็นต้น

5. **วิตามิน** จำเป็นสำหรับการสร้างความแข็งแรงและช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานโรคและบำรุงระบบประสาท ส่วนใหญ่ได้จากพืชสด หญ้าสด ใบกระถิน ข้าวโพด รำข้าว เป็นต้น

แมลงบางชนิดที่พบในธรรมชาติมีโปรตีนเป็นองค์ประกอบค่อนข้างสูงและมีส่วนประกอบของกรดอะมิโนในสัดส่วนที่คล้ายกับปลาป่น ถือเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเลี้ยงสัตว์ปีก ส่วนประกอบทางโภชนาของแมลงดังกล่าวแสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 1 แสดงปริมาณโปรตีนและไขมันในแมลงที่พบได้ในแปลงหญ้า

ชนิดแมลง	โปรตีน (%)	ไขมัน (%)
จิ้งหรีด	6.7	5.5
ปลวก	14.2	Na
หนอนผีเสื้อ	28.2	Na
ด้วง	6.7	Na
ตึกแตน	14.3	3.3
ดักแด้ไหม	9.6	5.6
แมงดานา	19.8	8.3
แมงมุม	63	10

ที่มา : Mattock (2002)

ไก่พ่อแม่พันธุ์

ไก่พ่อแม่พันธุ์ต้องการโภชนาเพื่อดำรงชีพ การให้ไข่ การสร้างภูมิคุ้มกันและจะต้องสะสมไขมันในช่องไขเพื่อส่งต่อไปยังลูก ไก่พ่อแม่พันธุ์ต้องการโปรตีนประมาณ 15-16% ในอาหารจะต้องมีวิตามินและแร่ธาตุเพียงพอต่อความต้องการ สำหรับการเลี้ยงไก่แบบปล่อยอิสระต้องการอาหารประมาณ 90-120 กรัม/ตัว/วัน สูตรอาหารสำหรับไก่พ่อแม่พันธุ์ อาจแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ขึ้นกับชนิดของวัตถุดิบที่มีในแต่พื้นที่รวมทั้งราคาวัตถุดิบด้วย

ไก่ขุน

การเลี้ยงไก่พื้นเมืองแบบปล่อยอิสระเพื่อขุนจำหน่ายนั้นจะแบ่งการให้อาหารออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่

1. **อายุ 0-3 สัปดาห์** ควรให้อาหารสำเร็จรูปสำหรับไก่พื้นเมือง (โปรตีน 17-19% พลังงาน 2,900-3,000 kcal/kg) หรืออาหารสำหรับลูกไก่เนื้อ (โปรตีน 21%) จะทำให้ไก่โตเร็วและแข็งแรง เนื่องจากเป็นช่วงที่

การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ไก่ต้องการสารอาหารเพื่อการเจริญเติบโต และระบบทางเดินอาหารของลูกไก่ง่ายไม่สมบูรณ์จึงย่อยอาหารที่มีเยื่อใยสูงได้ไม่ดี

2. อายุ 4-6 สัปดาห์ ควรให้อาหารสำเร็จรูปที่มีโปรตีน 17-19% ผสมกับวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ปลายข้าว รำละเอียด ข้าวโพดบด โดยใช้อาหารสำเร็จรูป 90% ผสมกับวัตถุดิบในท้องถิ่น 10% จะช่วยลดค่าอาหารลงได้เล็กน้อย

3. อายุ 7-14 สัปดาห์ ควรให้อาหารที่มีโปรตีน 14-15% ในระบบการเลี้ยงแบบปล่อย เกษตรกรอาจจะให้อาหารที่มีโปรตีนต่ำกว่านี้ก็ได้ เนื่องจากไก่สามารถหาอาหารจำพวกโปรตีนจากธรรมชาติ เช่น หนอนแมลง ไล่เดือนได้เอง

อาหารหมัก

เกษตรกรนิยมนำต้นกล้วยมาทำเป็นอาหารหมัก นอกจากนี้สามารถนำพืชชนิดอื่นมาทำเป็นอาหารหมักได้ด้วย เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง เศษผัก ฯลฯ การหมักไม่ช่วยให้โปรตีนเพิ่มขึ้นมากนักแต่การหมักที่เหมาะสมจะช่วยให้เกิดจุลินทรีย์ที่ผลิตกรดแลคติกที่มีประโยชน์เพิ่มจำนวนมากขึ้น ช่วยเสริมสร้างให้ไก่มีสุขภาพแข็งแรงขึ้น สูตรที่นิยมใช้ในการหมักต้นกล้วย ดังนี้

วัตถุดิบ	จำนวน
ต้นกล้วยหมัก/มันสำปะหลัง/ข้าวโพด	100 กก.
กากน้ำตาลหรือน้ำตาลทรายแดง	4 กก.
เกลือแกง	1 กก.

* ในกรณีที่ไม่สามารถหมักได้ 100 กก. ก็ให้คำนวณลดปริมาณลงตามสัดส่วน

จะต้องผสมส่วนผสมทั้งหมดเข้าด้วยกันแล้วหมักในถังหรือถุงพลาสติกที่ปิดสนิทกันไม่ให้อากาศเข้าเป็นเวลา 4-10 วันก็สามารถนำไปให้ไก่กินได้ การหมักจะเกิดขึ้นสมบูรณ์ภายใต้สภาพไม่มีอากาศ ดังนั้นจึงต้องปิดภาชนะที่ใช้หมักให้สนิท เมื่อเปิดนำเอาอาหารหมักไปใช้แล้วก็ต้องปิดให้สนิทเพื่อไม่ให้อาหารหมักเสีย/เน่าอาหารหมักสามารถใช้ได้หลายวัน

การสุขภาพและการป้องกันโรค

ถึงแม้ว่าไก่พื้นเมืองจะแข็งแรงและทนทานต่อสภาพแวดล้อมก็ตาม แต่ผู้เลี้ยงควรยึดหลัก "กันไว้ดีกว่าแก้" โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคระบาดเพราะปัญหาโรคเป็นปัญหาสำคัญที่จะทำให้ผู้ที่เลี้ยงไก่ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้น เพื่อลดการสูญเสียจึงต้องมีการสุขภาพที่ดีและมีการให้วัคซีนป้องกันโรคที่ถูกต้อง

ข้อปฏิบัติในการสุขภาพ มีดังนี้

1. ต้องดูแลทำความสะอาดโรงเรือนและภาชนะให้น้ำและอาหารให้สะอาดอยู่เสมอและอย่าปล่อยให้โรงเรือนชื้นแฉะและสกปรก

2. กำจัดแหล่งน้ำสกปรกกรอบ ๆ บริเวณโรงเรือนและบริเวณใกล้เคียงเพื่อไม่ให้ไก่กินน้ำสกปรกนั้น

การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

3. ถ้าหากพบไก่ป่วยให้คัดแยกไก่ป่วยนั้นออกมาทันทีแล้วกำจัดด้วยการเผาหรือฝังเพื่อป้องกันไม่ให้เชื้อโรคระบาดได้
4. อย่าทิ้งซากไก่ตายให้สัตว์อื่นกินหรือทิ้งลงแหล่งน้ำเป็นอันตรายเพราะจะทำให้เชื้อโรคจะแพร่ระบาดได้
5. หากซื้อไก่มาใหม่จากแหล่งอื่นก่อนที่จะนำเข้ามาเลี้ยงในฝูง ควรแยกเลี้ยงไว้ต่างหากเพื่อกักโรคอย่างน้อย 15 วัน หากไก่ไม่แสดงอาการผิดปกติใด ๆ จึงนำมาเลี้ยงในบริเวณเดียวกันได้
6. ถ้าหากพบว่าไก่ที่กำลังเลี้ยงอยู่ป่วย ผู้เลี้ยงจะต้องรีบปรึกษาสัตวแพทย์หรือผู้รู้ทันทีเพื่อหาทางรักษาและป้องกันไม่ให้โรคระบาดต่อไป

การให้วัคซีนป้องกันโรค

ถึงแม้ว่าจะมีการสุขาภิบาลที่ดีแล้วก็ตาม แต่ไก่ที่เลี้ยงอาจเกิดโรคขึ้นได้ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงแบบปล่อยให้หาอาหารกินเองตามธรรมชาติ ดังนั้น ผู้เลี้ยงจึงต้องสร้างความต้านทานโรคโดยการให้วัคซีนป้องกันโรค หลักในการให้วัคซีนแก่ไก่มีดังนี้

1. จะต้องทำวัคซีนกับไก่ที่มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ป่วยเป็นโรค
2. วัคซีนที่ใช้จะต้องมีคุณภาพดี (เก็บในที่เย็นและไม่ถูกแสงแดด)
3. เครื่องมือที่ใช้ทำวัคซีนจะต้องสะอาด และผ่านการต้มฆ่าเชื้อโรคที่ถูกต้อง (ต้มในน้ำเดือด)
4. จะต้องให้วัคซีนครบตามขนาดที่กำหนดและตามโปรแกรมที่กำหนด

ตารางที่ 2 ตัวอย่างโปรแกรมการให้วัคซีนป้องกันโรคสำหรับไก่พื้นเมือง

อายุ	วัคซีน	วิธีให้วัคซีน	ขนาดวัคซีน
1-3 วัน	นิวคาสเซิล (ครั้งที่ 1)	หยอดตาหรือจุมูก	1 หยด
7-10 วัน	ฝีดาษ	แทงปีก	1 ครั้ง
14 วัน	หลอดลมอักเสบ	หยอดตาหรือจุมูก	1 หยด
21 วัน	นิวคาสเซิล (ครั้งที่ 2)	หยอดตาหรือจุมูก	1 หยด
ทุก ๆ 3 เดือน	นิวคาสเซิล	หยอดตาหรือจุมูก	1 หยด
6 เดือน	อหิวาต์สัตว์ปีก	กล้ำมเนื้อ	1 มล.
ทุก ๆ 6 เดือน	อหิวาต์สัตว์ปีก	กล้ำมเนื้อ	1 มล.

การป้องกันและกำจัดพยาธิภายนอก

พยาธิภายนอกที่พบเห็นได้บ่อยสำหรับไก่พื้นเมืองได้แก่ เหา ไร หมัดและเห็บ การเกิดพยาธิภายนอกจะไม่ทำให้ไก่ตายทันทีแต่จะทำให้การให้ผลผลิตและการเจริญเติบโตลดลง เนื่องจากไก่จะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการไ้ซ้ขน แต่ถ้ารุนแรงมากอาจทำให้ตายได้เนื่องจากเกิดโรคโลหิตจาง การกำจัดพยาธิภายนอกทำได้โดยการจุ่มไก่ลงในน้ำผสมยาฆ่าแมลงหรือน้ำสมุนไพร เช่น น้อยหน่า หางไหลหรือโล่ติ้น หนอนตายหยาก สะเดา

การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ยาเส้นหรือยาฉุน เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องฉีดพ่นยาฆ่าแมลงหรือน้ำผสมสมุนไพรกำจัดแมลงตามโรงเรือน รั้ว ไข่ ทุก ๆ 3 เดือน หรืออาจใช้แป้งโรยตัวสำหรับกำจัดเห็บ หมัดสำหรับสุนัขโรยบนตัวไก่หรือรังไข่ก็ได้

การป้องกันและกำจัดพยาธิภายใน

การเลี้ยงไก่พื้นเมืองแบบปล่อยมักจะพบปัญหาการเกิดพยาธิภายในเนื่องจากไก่จะไปคุ้ยเขี่ย หากิน อาหารตามธรรมชาติบนพื้นดิน พยาธิภายในที่พบบ่อย ได้แก่ พยาธิตัวดีด และพยาธิตัวกลม การป้องกันและกำจัดจะต้องให้ไกกินยาถ่ายพยาธิภายในเป็นระยะ ๆ หรืออาจใช้พืชสมุนไพร เช่น หมาก บอระเพ็ด ป้อนให้กินก็ได้

การตลาดสำหรับเกษตรกรรายย่อย

การจำหน่ายไก่พื้นเมืองขุน มีหลายวิธี เช่น

1. **จำหน่ายเป็นไก่มีชีวิต** โดยไก่พื้นเมืองสายพันธุ์ประดู่หางดำ (กรมปศุสัตว์) ที่เลี้ยงแบบปล่อยให้หากอาหารกินเองตามธรรมชาติขนาดน้ำหนัก 1.2-1.5 กก. จำหน่ายในราคา 90-95 บาท/กก. (บางพื้นที่อาจจะสูงกว่านี้) สำหรับไก่พื้นเมืองลูกผสมที่เลี้ยงในโรงเรือนตลอดเวลา จำหน่ายได้ในราคา 80-85 บาท/กก. โดยพ่อค้ามักจะมาซื้อถึงบ้าน

2. **การจำหน่ายไก่ชำแหละ** พ่อค้าและเกษตรกรบางรายต้องการเพิ่มมูลค่าของไก่โดยจะชำแหละและเอาเครื่องในออก ยกเว้น หัวใจ ตับและกึ้น จำหน่ายในตลาดสดหรือตลาดชุมชน (ราคาประมาณ 130-160 บาท/กก. สำหรับไก่พื้นเมืองแท้ และ 120-130 บาท/กก. สำหรับไก่พื้นเมืองลูกผสม)

